

УДК 378+004.9:005.33-051:343.8:34(045)

DOI 10.32755/sjeducation.2020.01.116

Третяк О. С.,

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, психології і методики технологічної освіти, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0001-6124-2597;

Чебоненко С. О.,

кандидат педагогічних наук, доцент, проректор, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-5049-6556

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ЗНАНЬ 08 «ПРАВО»

Стаття присвячена розкриттю можливостей технологій дистанційного навчання та інтерактивних методів під час проведення навчальних занять, що передбачають формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців у галузі знань 08 «Право» під час вивчення гуманітарних дисциплін. Методологічною основою дослідження стали: компетентнісний, діяльнісний, особистісний підходи; використання колективної, групової, парної та індивідуальної форм навчальної роботи, а також інтерактивних методів навчання. Проведене дослідження дозволило виявити позитивні та негативні моменти, що супроводжують використання технологій дистанційного навчання, а також визначити методи інтерактивного навчання, які дозволяють формувати комунікативну компетентність здобувачів вищої освіти у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Ключові слова: технології дистанційного навчання, інтерактивні методи навчання, гуманітарні дисципліни, здобувачі вищої освіти, комунікаційна компетентність.

Постановка проблеми. Керівникам закладів вищої освіти згідно з наказом МОН України від 16.03.2020 № 406 «Про організаційні заходи для запобігання поширенню коронавірусу COVID-19» поставлено завдання щодо виконання освітніх програм шляхом організації освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання. Разом з тим лист МОН України від 27.03.2020 № 1/9-178 «Щодо завершення 2019/20 навчального року» вимагає реалізації кожним здобувачем освіти

індивідуального навчального плану з урахуванням Положення про дистанційне навчання (Положення), затвердженого наказом МОН від 29.04.2013 № 466 [1]. Організація освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання вимагає від викладачів та здобувачів вищої освіти адаптації до нових форм проведення занять, уміння не лише передавати та отримувати інформацію, але й налагоджувати спілкування, яке б дозволяло розвивати комунікативну компетентність у майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації та технічного супроводу дистанційного навчання цікавили багатьох науковців. При цьому Долинський Є.В. розглядав дистанційне навчання як одну з прогресивних форм підготовки фахівців, акцентуючи увагу на його можливостях [2]; Осадчий В. В. наводив інформаційні технології, використання яких доцільно запроваджувати в закладах вищої освіти [3]; Вишнівський В. В., Гніденко М.П., Гайдур Г.І., Ільїн О.О. пропонували створювати електронні навчальні курси та електронні тести як засоби забезпечення навчальних потреб тих, хто навчається [4]; Рафальська О. О. вбачала за необхідне використання змішаної моделі навчання в очному навчанні із застосуванням елементів асинхронного і синхронного дистанційного навчання [5]; Кухаренко В. М. дистанційне навчання розглядав як поєднання колективної співпраці у зручному інформаційному просторі, що дозволяє здійснювати перехід між персональним навчальним середовищем та електронним освітнім середовищем закладу вищої освіти [6]; Смирнова-Трибульська Є. М. наводила можливість платформи MOODLE для налагодження взаємного спілкування між суб'єктами освітнього процесу, надання інструментів, які забезпечують можливість здійснення поточного контролю й оцінки досягнень окремих учасників [7]; Копняк К. В. та Костунець Т. А. дистанційні форми і методи навчання презентували як засіб індивідуалізації процесу професійної підготовки майбутніх фахівців через збільшення обсягу самостійної роботи, формування інформаційної культури, використання інноваційних засобів знаходження та використання інформації [8]. Водночас можливості технологій дистанційного навчання з використанням інтерактивних методів для розвитку комунікативної компе-

тентності майбутніх фахівців у галузі права у процесі вивчення гуманітарних дисциплін не стали предметом наукових розвідок дослідників.

Формування цілей статті. Метою статті є розкриття можливостей технологій дистанційного навчання та інтерактивних методів під час проведення навчальних занять у закладах вищої освіти, що передбачають формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців у галузі знань 08 «Право» під час вивчення гуманітарних дисциплін.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні існує багато можливостей технологій дистанційного навчання для врахування інтересів здобувачів вищої освіти та мотивації їх до пошуків шляхів самостійного вирішення навчальних завдань і представлення результатів виконаної роботи через зворотний зв'язок, обговорення проблемних моментів.

Сучасні викладачі та студенти, для здійснення взаємодії, орієнтуються на можливості соціальних мереж, Google додатків, освітніх серверів (Trello, Linoit та ін.), платформ з навчальними ресурсами (Всеосвіта, Zoom, Mozabook (edPro), You Tube та ін.).

Зокрема, ресурс Google arts & culture дозволяє розташовувати для гуманітарних дисциплін з можливістю завантажити додаток на смартфон, де представлені історичні постаті, події та місця, мистецькі напрями, колекції, техніка, інтерактивні галереї та онлайн-екскурсії.

Юхимець О. І. до умов формування комунікативної компетенції майбутніх правознавців відносить такі, як «... створення інтеграційного освітнього середовища, поєднання традиційних та інноваційних технологій навчання (з наданням пріоритету проєктним, інтерактивним та інформативним); збільшення ролі самостійної роботи (формування вмінь працювати з різними видами наукової та правової літератури, самостійно здобувати інформацію), використання мультимедійних та інших технічних засобів з різнобічними завданнями ситуативного характеру; застосування рольових та ділових ігор; використання ситуативних задач та кейс-методу, взаємопов'язане формування вмінь у всіх видах мовленнєвої діяльності ...» [9, с. 47].

Вищенаведені інтерактивні технології сфокусовані на організацію взаємодії між викладачем і курсантами/студентами через використання інтерактивних методів та можливостей комп'ютерних технологій.

Як зазначає Третяк О. С., що «Інтерактивне навчання характеризується тим, що студенти отримують можливість продемонструвати не лише результати самостійної роботи та освоєння знань, отриманих на лекції, а й стають учасниками обміну отриманими враженнями, новими історіями про виникнення та етапи розвитку матеріальної та духовної культури різних народів, біографію видатних особистостей, які здійснили значний вплив на архітектуру, художнє мистецтво, скульптуру, музику, поезію, починаючи із часів культури Стародавнього Сходу і закінчуючи сучасністю. Така кооперація знань розширює простір для пізнавальної діяльності студентів через діалог, привчає до аналізу відповідної почутої та побаченої інформації, вміння аргументувати свою позицію, критично мислити, працювати з історичними документами та творами, спілкуватися під час обговорення навчальних завдань та прислухатися до альтернативних думок» [10, с. 81].

При цьому науковець визначає етапи організації викладачем самостійної пізнавальної діяльності студентів на основі інтерактивних технологій. На першому етапі викладач має окреслити навчальні завдання з урахуванням доступу студентів до інформаційних ресурсів, як-от: Інтернету, депозитарію, доступу до бібліотеки, розроблених викладачем конспекту (курсу) лекцій, практикуму з навчальної дисципліни «Культурологія». На другому етапі, результати самостійної пізнавальної діяльності студентів презентуються під час аудиторних занять через інтерактивні технології «кооперативного, групового навчання та технологію дискусійних питань, ситуаційно-рольові ігри» [10, с. 82], що дозволяє оцінити їхні досягнення в оволодінні навчальним матеріалом та розвинути комунікативні здібності.

В умовах використання технологій дистанційного навчання суттєво змінюється алгоритм спілкування між суб'єктами взаємодії, адже налагодження комунікації відбувається не через «живий контакт», а через засоби відео-зв'язку, які не дозволяють одночасну роботу з усією аудиторією. Так, ефективне спіл-

кування в системі Zoom досягається за рахунок відключення мікрофону членів групи, якщо хтось один говорить. Тут керівна роль відводиться викладачу, який має бути модератором і стежити за тим, щоб усі студенти, хто вийшли на зв'язок, стали учасниками дискусії, не зловживали монологами, з повагою ставилися до поглядів інших людей.

Власний досвід показує, що організація заняття з використанням технологій дистанційного навчання, для розвитку комунікаційної компетентності майбутніх фахівців у галузі 08 «Право» під час викладання навчальної дисципліни «Культурологія» із застосуванням інтерактивних методів, має враховувати:

– самостійну підготовку курсанта/студента, виділення ним проблемних питань, що потребують обговорення в групі та організацію дискусії з використанням методу «мозкового штурму» з наведенням аргументів, нових ідей, поглядів, усіма членами навчальної групи;

– метод ситуаційного аналізу (кейс-методу), коли викладач моделює певні події, наводить інформацію, що потребує аналізу та зосереджує роботу курсантів/студентів на актуалізації знань, самостійному мисленні, виступі з ілюстрацією обраного підходу до вирішення поставленого завдання. Для використання кейс-методу від викладача вимагається підібрати дидактику, що може бути представлена у вигляді графіків, малюнків, картин, відео-чи аудіоматеріалів. Разом з тим це можуть бути кейси-вправи (наприклад, для обговорення відеосюжету, усної характеристики різних видів мистецтв), кейси-випадки (для обговорення біографії та творчості митця), кейси-прикладки (для визначення чинників, що вплинули на розвиток того чи іншого виду мистецтва в певний історичний період), кейси-рішення (для створення ситуацій, в яких необхідно визначити суперечливий вплив того чи іншого виду культури на формування суспільної моралі);

– «метод інциденту», коли курсанту/студенту треба спочатку самостійно розібратися в проблемній ситуації, а потім, під час відеоконференції, аргументовано викласти власне рішення, дати відповіді на запитання викладача та членів групи;

– «метод проєктів», коли майбутній фахівець виконує дослідницьке завдання (підготувати презентацію в програмі

PowerPoint, короткий відеофільм, заповнити таблицю або скласти кросворд та ін.), а потім супроводжує його презентацію усними коментаріями;

– «метод ситуаційно-рольових ігор», коли від викладача вимагається підготувати сценарій, в якому навести сюжет ситуації, в якій опинилися її учасники, сформулювати завдання, які кожний із них має вирішити у процесі комунікації, дати завдання «спостерігачу», який буде оцінювати те, наскільки впевнено трималися учасники гри, яким було їх мовлення (чітким, логічним, зрозумілим, літературним тощо), чи були вироблені спільні домовленості та ін. Від учасників вимагається визначити свої сильні та слабкі сторони в цьому діалозі, що є основою для подальшого самовдосконалення мовної компетентності;

– «метод дискусії», коли курсантам/студентам дається завдання підготуватися до обговорення проблемного питання, яке не має однозначного вирішення, та висловити власну точку зору з дотриманням правил ведення полеміки, орієнтації на відведений ліміт часу тощо.

Таким чином, методологічною основою формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців у галузі знань 08 «Право» під час викладання гуманітарних дисциплін з використанням технологій дистанційного навчання є спирання на педагогічні підходи, а саме:

– компетентнісний підхід, що реалізовується через виконання курсантами/студентами самостійних завдань з використанням комп'ютерних технологій та подальшою презентацією й обговоренням отриманих результатів у навчальній групі, що формує вміння працювати в команді та набувати комунікативних навичок, аналітичних умінь та вмінь роботи з комп'ютером, здатності до самоконтролю;

– діяльнісний підхід, що дозволяє створити умови, через використання інтерактивних методів навчання, для формування мотивації, готовності майбутніх фахівців до взаємодії, опанування знаннями та вміннями, які демонструють здатність до виконання професійних ролей;

– індивідуальний підхід, що орієнтований на індивідуальну траєкторію розвитку кожного курсанта/студента через виконан-

ня індивідуальних навчальних завдань, виступів тощо, подальше самовдосконалення.

У Положенні визначено, що дистанційне навчання може здійснюватися в асинхронному (учасники взаємодіють із затримкою у часі через електронну пошту, форум, соціальні мережі тощо) та синхронному (всі учасники одночасно перебувають у вебсередовищі, використовуючи чат, аудіо-, відеоконференції, соціальні мережі тощо) режимах, що безумовно вимагає наявності доступу до Інтернету та розміщених у ньому вебресурсів навчальних дисциплін (програм) [1].

Такий спосіб взаємодії між суб'єктами навчання, коли значна роль відводиться технічним засобам комунікації для проведення занять у віртуальному навчальному середовищі, потребує наявності необхідної швидкості завантаження інформації через Інтернет, наявності якісного відео- та аудіозв'язку, підготовки методичних та дидактичних матеріалів для проведення занять із студентами в режимі онлайн, існування інформаційних ресурсів (електронної бібліотеки, репозитарію, кейсів та ін.).

Можна навести багато причин, коли саме технічні обмеження не дозволяють ефективно та на належному рівні реалізувати технології дистанційного навчання (поганий Інтернет, відсутність електронних підручників та потужних комп'ютерів тощо), але й «людський фактор» є тим чинником, який може зробити дистанційне навчання не ефективним (недотримання принципів академічної доброчесності; невміння користуватися електронними ресурсами; прагнення викладачів проводити онлайн-заняття за традиційною методикою без застосування інтерактивних методів; нехтування планування часу, а звідси і перевантаження самостійною роботою курсантів/студентів; необ'єктивний контроль викладачами набутих курсантами/студентами знань та вмінь тощо).

Незважаючи на це, технології дистанційного навчання все більше завойовують освітній простір, стають надійним інструментом для оволодіння комунікативною компетентністю здобувачів вищої освіти через залучення до самостійної роботи, розвиток особистісних якостей, інформатизацію освітнього процесу, використання викладачами інтерактивних технологій,

надання кожному курсанту/студенту можливості стати учасником відеоконференції та брати участь у дискусії тощо.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок цього напрямку

За результатами проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Організація освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання має відповідати Положенню, коли всі викладачі мають проходити курси підвищення кваліфікації, а в робочі програми навчальних дисциплін мають вноситися відповідні зміни, що стосуються як форм проведення занять, так і оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти.

2. Виявлені проблеми в організації освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання потребують їх вирішення. Позитивом є те, що ці технології засвідчили можливість ефективної взаємодії у вебсередовищі (Всеосвіта, ZOOM та ін.) між суб'єктами освітнього процесу в режимах off-line та on-line, що є передумовою для розвитку комунікаційної компетентності майбутніх фахівців у галузі 08 «Право» під час вивчення гуманітарних дисциплін.

3. Значна роль в організації освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання відводиться викладачам, від яких залежить формування інтересу в курсантів/студентів до вивчення гуманітарних дисциплін, що можливе за рахунок творчого використання різних інтерактивних методів, що в свою чергу, сприяє формуванню комунікативної компетентності майбутніх фахівців як важливої складової їх професійної компетентності.

Перспективами подальших наукових розвідок є формування в майбутніх фахівців у галузі знань 08 «Право» компетентностей, які дозволяють пов'язати теоретичні знання з їх практичним використанням для вирішення конкретних завдань.

Список використаних джерел

1. Положення про дистанційне навчання: затверджено наказом МОН України від 25.04.2013 № 466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#n18> (дата звернення: 12.02.2020).

2. Долинський Є. В. Дистанційне навчання – одна з прогресивних форм підготовки фахівців. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*: зб. наук. праць / за заг. ред. О. В. Матвієнко. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2010. Вип. 42. С. 202–207.

3. Осадчий В. В. Сучасні тенденції використання інформаційних технологій у навчальному процесі вищої педагогічної школи. *Педагогічний процес: теорія і практика*: зб. наук. праць. Київ: ЕКМО, 2009. Вип. 2. С. 190–207.

4. Вишнівський В. В., Гніденко М. П., Гайдур Г. І., Ільїн О. О. Організація дистанційного навчання. Створення електронних навчальних курсів та електронних тестів: навч. посіб. Київ: ДУТ, 2014. 140 с.

5. Рафальська О. О. Технологія змішаного навчання як інновація дистанційної освіти. *Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво*. Луцьк. 2013. Вип. 11. С. 128–133.

6. Теорія та практика змішаного навчання: монографія / за ред. В. М. Кухаренка. Харків: Міськдрук, НТУ «ХП», 2016. 284 с.

7. Смирнова-Трибульська Є. М. Дистанційне навчання з використанням системи MOODLE : навч.-метод. посіб. Херсон: Вид-во Айлант, 2007. 465 с.

8. Кошняк К. В., Костунець Т. А. Складові інформаційно-освітнього середовища ВНЗ. *Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія*: матеріали міжвуз. вебінару (м. Вінниця, 31 бер. 2017 р.) / відп. ред. Л. Б. Ліщинська. Вінниця: ВТЕІ КНТЕУ, 2017. С. 28–31. URL: http://www.vtei.com.ua/images/VN/31_03.pdf (дата звернення: 14.03.2020).

9. Юхимець О. І. Інтегративний зміст комунікативної компетентності майбутніх правознавців. *Science Rise: Pedagogical Education: Journal*. 2017. № 11 (19). С. 44–48. URL: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/%D0%92%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D1%86/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/116815-247753-1-PB.pdf> (дата звернення: 30.03.2020).

10. Третяк О. С. Інтерактивні технології та їх використання на заняттях з культурології. *Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціальних та поведінкових наук – 2020*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 23–24 квіт. 2020 р.): у двох томах. Т. 1 / гол. ред.: О. М. Тогочинський. Чернігів: Академія ДПіТС, 2020. С. 81–84.

Tretiak O., Chebonenko S.

INTERACTIVE TECHNOLOGIES APPLYING IN CONDITIONS OF DISTANCE LEARNING FOR FORMING FUTURE SPECIALISTS' COMMUNICATIVE COMPETENCE IN THE FIELD OF KNOWLEDGE 08 «LAW»

The purpose of the paper. *The article is devoted to the disclosure of the possibilities of distance learning technologies and interactive methods in conducting training sessions in higher education institutions, which provide for the formation of communicative competence of future specialists in the field of knowledge 08 "Law" during the study of humanities.*

Methodology. *The study used: the method of analysis of literature sources and regulations to determine the features of the application of distance learning technologies; a survey method to determine the effectiveness of the use of interactive teaching methods during classes in the humanities on distance learning technologies. The methodological basis was: competence, activity, personal approaches; use of collective, group, pair and individual forms of educational work, as well as interactive teaching methods.*

Results. *The study revealed the positive and negative aspects that accompany the use of distance learning technologies, as well as identify methods of interactive learning that allow to form the communicative competence of higher education students in the study of humanities.*

Practical consequences. *The considered approaches to use of interactive methods of training of future experts in a remote mode, can be used by teachers for formation of knowledge necessary for further professional activity, value orientations, professional motivation of the person provided through mastering by applicants of higher education of information processing techniques and skills on their readiness to carry out effective interpersonal interaction.*

Value (originality). *The value of the study is characterized by the presentation of a new vision of the use of interactive technologies in the teaching of humanities disciplines in distance learning technologies.*

Key words: *distance learning technologies, interactive teaching methods, humanities, higher education seekers, communication competence.*

References

1. Ukraine (2013), *Regulations on distance learning*: approved by the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 25.04.2013 № 466, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#n18> (access date: 12.02.2020).

2. Dolynskiy, Ye. V. (2010), „Distance learning as one of the progressive forms of training”, *Theoretical issues of culture, education and upbringing*: coll. of scient. papers, Ed. KNLU Center, Kyiv, Issue 42, pp. 202–207.

3. Osadchy, V. V. (2009), „Modern trends in the use of information technology in the educational process of higher pedagogical school”, *Pedagogical process: theory and practice: coll. of scient. Papers, ECMO*, Kyiv, Issue. 2, pp. 190–207.

4. Vyshnivskyi, V. V., Hnidenko, M. P., Haidur, H. I. and Ilin, O. O. (2014), *Organization of distance learning. Creation of electronic training courses and electronic tests: textbook*, DUT, Kyiv, 140 p.

5. Rafalska, O. O. (2013), „Technology of blended learning as an innovation of distance education”, *Computer-integrated technologies: education, science, production*. Lutsk, Issue. 11, pp. 128–133.

6. Kukhareno, V. M. (2016), *Theory and practice of blended learning: a monograph*, Miskdruk, NTU "KhPI", Kharkiv, 284 p.

7. Smyrnova-Trybulska, Ye.M. (2007), *Distance learning using the MOODLE system: teaching method*, Ailant Publishing House, Kherson, 465 p.

8. Kopniak, K. V., Kostunets, T. A. (2017), „Components of the information and educational environment of the university”, *Distance learning as a modern educational technology: materials between universities. webinar* (Vinnytsia, March 31, 2017), VTEI KNTEU, Vinnytsia, pp. 28–31, available at: http://www.vtei.com.ua/images/VN/31_03.pdf (access date: 14.03.2020).

9. Yukhymets, O. I. (2017), „Integrative content of communicative competence of future jurists”, *Science Rise: Pedagogical Education: Journal*, № 11 (19), pp. 44–48, available at: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/%D0%92%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D1%86/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/116815-247753-1-PB.pdf> (access date: 30.03.2020).

10. Tretiak, O. S. (2020), „Interactive technologies and their use in classes in culturology”, *Current issues of theory and practice in the field of law, education, social and behavioral sciences - 2020: materials of intern. scient. and pract. conf.* (Chernihiv, April 23–24, 2020): in two volumes. Vol. 1 / Ed.-in chief: O. M. Togoichinskyi, SPS Academy, Chernihiv, pp. 81–84.